दलित महिलाहरुको आर्थिक, सामाजिक र राजनैतीक बहिष्करण

(सल्यान डाडाँगाउँ गा.वि.स.का कामी जातिका महिलाहरुको एक अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र
विषयमा स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता
परिपुर्तिका लागि प्रस्तुत गरिएको शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ताः
इन्दु शर्मा
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुर
काठमाडौँ, २०६७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय

समाजशास्त्र / मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

सिफारिस पत्र

त्रि.वि., मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाज शास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तिको निमित्त छात्रा इन्दु शर्माद्धारा तयार पारिएको दलित महिलाहरुको आर्थिक, सामाजिक र राजनैतिक बहिष्करणः सल्यान डाडाँगाउँ गा.वि.स.का कामी जातिका महिलाहरुको एक अध्ययन विषयमा तयार पारिएको शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पारिएको हो । अतः यस शोधपत्रको अन्तिम मूल्याङ्कनका निम्ति सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६७/११/२२

....

शन्ध्या बस्नेत

शोधनिर्देशक

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय
समाजशास्त्र / मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृति पत्र

त्रि.वि., मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाज शास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तिको निमित्त छात्रा इन्दु शर्माद्धारा तयार पारिएको दलित महिलाहरुको आर्थिक, सामाजिक र राजनैतिक बहिष्करणः सल्यान डाडाँगाउँ गा.वि.स.का कामी जातिका महिलाहरुको एक अध्ययन नामक शोधपत्र समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधिको लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

शोधमूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

प्रा. डा ओम गुरुङ ....
विभागिय प्रमुख

डा. सन्ध्या बस्नेत ....
शोध निर्देशक

....
बाह्य निर्देशक

मिति : २०६७/११/२२

कृतज्ञता ज्ञापन

यो शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा सर्वप्रथम गहन अध्ययन एंव समाजको जल्दोबल्दो समस्याको रुपमा रहेको दलित महिलाहरुको आर्थिक, सामाजिक र राजनैतिक पक्षमा अध्ययन गर्ने अवसर दिएकोमा त्रिभुवन विश्वविद्यालय, समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग, कीर्तिपुर प्रति कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । यसैगरी सुझाव, सल्लाह र अनुमति दिनुभएकोमा समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विभागका प्रमुख प्रा.डा. ओम गुरुङ ज्यू, प्रति आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा आफ्नो अत्यन्त व्यस्तताका बावजुद पनि आवश्यक मार्गनिर्देशन, सुझाव, सल्लाह, सहयोग र अमूल्य समय दिनुहुने आदरणीय गुरु डा. सन्ध्या बस्नेत ज्यूप्रति हृदय देखि नै कृतज्ञता व्यक्त गर्न चाहन्छु । उहाँको सुक्ष्म दृष्टि, हौसला र प्रेरणाको परिणाम हो यो शोध पत्र । यस्तै मेरो जीवनका हरेक पाइलामा उत्साह र उर्जा प्रदान गरि मलाई यस अवस्थामा ल्याउने मेरो बुवा श्री चन्द्रलाल शर्मा ज्यू र आमा चित्रा शर्मा ज्यूको साथै शोत्र पस्ताव देखि शोध पत्र तयार पार्दा सम्म निरन्तर सहयोग गर्नुहुने आदरणीय दाजु खुशल शर्मा, भिम शर्मा र दिदी बिन्दु शर्मा ज्यूको योगदान विना यो शोधकार्यले पूर्णता पाउन नसक्ने भएकोले उहाँहरु प्रति हृदय देखि नै कृतज्ञता व्यक्त गर्दछु । यो शोधकार्य पूर्ण गर्न निरन्तर सल्लाह, सुझाव र प्रेरणा दिने मेरा साथीहरु माया शर्मा, लक्ष्मी पोखेल, बिन्दु आत्रेय, बसन्ता गिरी, सृजना पौडेल, तथा माया खनाल प्रति कृतज्ञ छु । त्यसैगरी त्रिभुवन विश्वविद्यालय कीर्तिपुरमा अध्यापनरत सम्पूर्ण गूरुहरु प्रति पनि कृतज्ञ छु ।

यो शोधपत्र तयार गर्न प्रत्यक्ष एंव अप्रत्यक्ष जानकारी उपलब्ध गराइ सहयोग पुर्‍याउने विभिन्न सरकारी, गैर सरकारी संघ संस्थाहरु लगायत त्रिभुवन-जन माध्यमिक विद्यालयमा अध्यापनरत शिक्षक, शिक्षिकाहरु प्रति आभार व्यक्त गर्दछु ।

शोधपत्रका लागि तथ्याङ्क र सामाग्रीहरु उपलब्ध गराउने डाडाँगाउँ गा.वि.स.लाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । साथै डाडाँगाउँ गा.वि.स. वडा नं. ७ र वडा नं. ९ का दलित जातिका दिदी बहिनीहरुलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु, जसको सहयोग बिना यो शोध पत्र तयार पार्न संभव थिएन ।

यसैगरी विभिन्न समयमा विभिन्न मार्गदर्शन गर्नुका साथै विभिन्न किसिमको सहयोग गर्नुहुने भाई अर्जुन शर्मा र तथ्याङ्क संकलनको लागि र लेखन कार्यको लागि वातावरण मिलाई दिएकोमा बहिनी सुनिता शर्मा प्रति धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा कम्प्युटर टाइप एंव सेटिङ्ग गरी सहयोग गर्नुहुने दाजु रबिन गौतम प्रति धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

मिति : २०६७/११/२२

इन्दु शर्मा

बिषय सूची

सिफारिस पत्र

स्वीकृति पत्र

कृतज्ञता ज्ञापन

पेज नं.

अध्याय १

परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ४

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ६

१.४ अध्ययनको महत्व ६

अध्याय २

सन्दर्भ साहित्य ८-१४

अध्याय ३

अनुसन्धान पद्धति

३.१ अध्ययन क्षेत्रको छनौट र यसको औचित्य १५

३.२ अनुसन्धानको ढाँचा ११

३.३ नमूना छनौट १६

३.४ तथ्याङ्कको प्रकृति र स्रोत १६

३.५ तथ्याङ्क श्रोत १७

३.५.१ प्राथमिक तथ्याङ्क संकलन विधि १७

३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण तथा प्रस्तुतीकरण १८

३.७ अध्ययनको सीमा १९

अध्याय ४

अध्ययन क्षेत्रको संक्षिप्त परिचय २०-२९

४.१ सल्यान जिल्लाको संक्षिप्त परिचय २०

४.१.१ भौगोलिक अवस्था २०

४.२ डाडाँगाउँ गा.वि.स.को परिचय २२

४.३ भौगोलिक बनावट २२

४.३.१ जनसंख्या २३

४.३.२ जातजाती २५

४.३.३ शिक्षा २६

४.३.४ गा.वि.स. मा अवस्थित सामुदायिक बनहरु र कृषि २७

४.३.५ स्वास्थ्य सम्बन्धि संस्थाहरु २८

४.३.६ वित्तिय संस्थाहरु २९

अध्याय ५

दलित महिलाहरुको सामाजिक, आर्थिक, र राजनैतिक अवस्था ३०-४९

५.१ डाडाँगाउँका दलित महिलाहरुको सामाजिक अवस्था ३०

५.१.१ जनसंख्या ३१

५.१.२ वैवाहिक स्थिति ३२

५.१.३ पारिवारीक संरचना ३४

५.१.४ शिक्षा ३५

५.१.५ धर्म ३७

५.१.६ भाषा र संस्कार ३९

५.२ डाडाँगाउँ दलित महिलाहरुको आर्थिक अवस्था ३९

५.२.१ पेशा ४०

५.२.२ पशुपालन ४२

५.२.३ जमिनको वर्गिकरण ४३

५.२.४ खाद्यान्न परिपुर्तिको स्थिति ४५

५.३ डाडाँगाउँ दलित महिलाहरुको राजनैतिक अवस्था ४७

अध्याय ६

दलित महिलाहरुको सामाजिक, आर्थिक र राजनैतिक बहिष्करण ५०-५७

६.१ डाडाँगाउँ दलित महिलाहरुको सामाजिक बहिष्करण ५०

६.२ डाडाँगाउँका दलित महिलाहरुको आर्थिक बहिष्करण ५३

६.३ दलित महिलाहरुको राजनीतिक बहिष्करण ५६

अध्याय ७

सारांश, निष्कर्ष र सुझावहरु ५८-६४

७.१ सारांश ५८

७.२ निष्कर्ष ६१

सन्दर्भ ग्रन्थसूची

प्रश्नावली

तालिका सूची

तालिका नं.	शीर्षक	पेज नं.
४.१	गा.वि.स.को कुल जनसंख्या विवरण	२३
४.२	उमेर अनुसार डाडागाउँ जनसंख्या विवरण	२४
४.३	जातजाती अनुसार डाडाँगाउँ गा.वि.स.को जनसंख्या विवरण	२५
४.४	गा.वि.स.को कुल विद्यालय विवरण	२६
४.५	गा.वि.स.को सामुदायिक बनको विवरण	२७
५.१	नमुना छनौट गरिएका डाडाँगाउँका दलित महिलाहरुको उमेर र लैङ्गिक संरचना विवरण	३१
५.२	नमुना छनौट गरिएका दलित महिलाहरुको बैवाहिक स्थिति	३३
५.३	नमुना छनौट गरिएका दलित महिलाको परिवारको संरचना	३४
५.४	नमुना छनौट गरिएका दलित महिलाहरुको साक्षर अवस्थाको विवरण	३५
५.५	डाडाँगाउँका दलित महिलाहरुको शैक्षिक विवरण	३६
५.६	दलित महिलाले मान्ने गरेको धर्मको विवरण	३८
५.७	डाडाँगाउँका दलित महिलाहरुले अपनाउने पेशाको विवरण	४०
५.८	दलित परिवारमा पशुपालनको स्थिति	४२
५.९	दलित महिलामा जमिनको स्वामित्वको विवरण	४४
५.१०	दलित जातिमा खाद्यान्न परिपुर्तिको स्थिति	४६